М.Г. КОГУТ

*Марина Геннадіївна Когут, старший викладач юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»**

ORCID: 0000-0001-7885-7416

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЯМИХ ТА НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ: ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ

Постановка проблеми. Функціонування держави на належному рівні в усіх сферах залежить від фінансової стабільності та наповненості бюджету. Вивчення дохідних джерел бюджету завжди є актуальним питанням ще й з огляду на те, що сучасне суспільство характеризується високою динамічністю у всіх сферах і для того, щоб відповідати вимогам часу, країнам потрібно приводити у відповідність з реаліями і всі питання, що стосуються фінансової сфери. Податки є ключовим елементом наповнення бюджету. Однак питання ефективного їх застосування потребує чіткого усвідомлення суті прямих та непрямих податків та основних елементів їх співвідношення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в багатьох працях вітчизняних учених, зокрема А.С. Абрамова, В.С. Альошкін., В.Л. Андрущенко, О.М. Бандурка, В.В. Буряковський, П.Т. Гега, Я.В. Греца, О.Д. Данилов, В.А. Дедекаєв, Л.М. Доля, О.С. Задорожний, А.А. Кучер, М.П. Кучерявенко, А.І. Крисоватий, І.О. Лютий, К.А. Матвійчук, М.М. Мельник, О.І. Оксенюк, Т.В. Паєнтко, В.Ф. Роль, О.М. Скибіцький А.В. Скрипник, А.М.Соколовська. Водночас, не применшуючи значення цих та багатьох інших досліджень, зазначимо, що у зв'язку з тим, що обрана тематика безпосередньо залежить від етапу розвитку суспільних відносин, її дослідження залишається актуальним.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, мета даної статті полягає в тому, щоб визначити основні детермінанти в питанні співвідношення прямих та непрямих податків та провести аналіз переваг та недоліків непрямой форми оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Детермінанти співвідношення податкової структури можна розділити на фактори «попиту» і «пропозиції». Під факторами попиту ми маємо на увазі ті, які підвищують рівень певних податків або загальний рівень оподаткування внаслідок преференцій або загальних бюджетних обмежень державного сектору; якщо бажано більше суспільних благ та послуг, потрібно буде збільшити більше податків на приватний дохід. Фактори пропозиції представляють ті, що сприяють стягненню певних податків або всіх податків загалом, таких як наявність податкових основ або «податкових регуляторів», а також інституційні та структурні особливості, що сприяють адмініструванню та застосуванню податків.

Серед факторів попиту ми виділяємо кілька перших форм «ефекту масштабу». Співвідношення розміру загального доходу до ВВП показує, яка кількість уряду є необхідною для конкретного суспільства. У міру збільшення кількісного розміру урядових структур, ймовірно, більшість або всі категорії доходів (вимірювані як частка ВВП) потребуватимуть зростання, але немає чітких причин, чому прямі або непрямі податки повинні зростати швидше. Існують також додаткові ефекти масштабу, пов'язані з розміром країни, яка вимірюється чисельністю населення, і ступенем децентралізації в країні. Велика чисельність населення і, отже, велика завантаженість можуть привести до більш високого рівня податків, а з децентралізацією консолідований державний сектор також, ймовірно, стане більше. Обидва ці фактори, ймовірно, приведуть до більш інтенсивного використання різних податкових джерел, але без чіткої апіорної конкретизації для більш широкого використання прямих або непрямих податків. Інший фактор попиту – це «політичні уподобання». Наприклад, репресивні режими можуть відмовлятися від податків, які потребують більш високого рівня співпраці з громадянами або добровільного дотримання, таких, як прибутковий податок; з протилежних причин більш демократичні режими можуть звернутися до цих видів податків. Таким чином, ми можемо очікувати, що більш високий ступінь демократичних свобод може привести до більш якісного співвідношення прямих і непрямих податків. Але політичне забарвлення демократичних режимів може також вплинути на співвідношення прямого і непрямого оподаткування. Ми погоджуємося з позицією американських вчених Л.В. Кенні та С.Л. Віннер, які в ході свого дослідження виявили, що соціалістичні уряди замінили корпоративні податки на товари і послуги, що не дає чіткого прогнозу з точки зору прямих податків порівнянні з непрямыми¹. Іншим важливим політичним фактором можуть бути колективні переваги щодо перерозподілу і в цілому більш справедливих суспільств. Ми можемо припустити, що «перерозподіл» – це нормальний або

навіть кращий товар з позитивною еластичністю доходу або вище одиниці; в такому випадку змінний дохід на душу населення може врахувати цей ефект.

Переходячи до «факторів пропозиції», нам необхідно визначити особливості, які спростують (ускладнюють) отримання податкових надходжень з різних джерел. У списку є ті, які називають «ефектами податкової бази». Це означає, що країни будуть залучені до використання податків, для яких доступні відносно великі податкові бази. Наприклад, основні нафтовидобувні країни можуть мати більшу частку неподаткових доходів, а також легкий доступ до додаткових доходів через корпоративний прибутковий податок за рахунок прибутку від розробки нафтових запасів. У цьому випадку ми могли б очікувати, що значимість видобутку нафти в країні буде пов'язана з більш високим співвідношенням прямого оподаткування до непрямого. Точно так більш високе співвідношення прямого і непрямого оподаткування може бути отримано за рахунок відносно більшої податкової бази з прибуткового податку з населення (вимірюваному як реальний ВВП на одного працівника) і податків на заробітну плату. Разом із тим податки на вітчизняні товари і послуги мають ширшу базу в формальному секторі у країнах, в яких більше людей проживає у міських районах. Це може привести до зниження щільності прямих і непрямих податків. Точно так країни з більш відкритою економікою будуть схильні більше покладатися на торговельні та інші непрямі податки, враховуючи більш легкий збір ПДВ і акцизів в пунктах митного контролю.

Ще одна помітна тенденція – зниження відносної значущості митних податків, особливо в країнах, що розвиваються. Протягом багатьох десятиліть стандартна рекомендація МВФ, Світового банку та багатьох інших джерел для країн, що розвиваються, полягала в тому, щоб сприяти лібералізації торгівлі шляхом проведення нейтральної з точки зору доходів реформи, яка знижує митний тариф і підвищуючи податки на внутрішнє споживання, в основному ПДВ.

Додатково до факторів пропозиції варто віднести «адміністративні витрати», включаючи, серед іншого, можливість надавати послуги платникам податків і проводити заходи щодо забезпечення дотримання податкового законодавства. Урбанізація може відображати вплив адміністративних витрат на податкову структуру. Через більш високу щільність населення в міських районах моніторинг дотримання податкового законодавства може стати менш дорогим, що означає в цілому більш високе дотримання податкових вимог. Однак вплив урбанізації на дотримання податкових вимог може бути більш складним. Оскільки люди живуть недалеко від своїх сусідів у міських поселеннях, неформальні угоди стають більш здійсненними, що, в свою чергу, матиме тенденцію до скорочення податкових зборів як непрямих, так і прямих податків.

Таким чином, набір спостережуваних характеристик «попиту» і «пропозиції», які ми включаємо як детермінанти для аналізу якості податкової системи, виглядає наступним чином:

1. Фактори «попиту»:

- співвідношення загальних доходів (включаючи податкові та неподаткові) до ВВП;
- форма державного устрою країни;

– децентралізація витрат, що розраховується як відношення державних і місцевих видатків до загальних витрат;

- індекс демократії;
- форма політичного режиму та політичного спрямування правлячої партії в уряді.

2. Фактори «пропозиції»:

- видобуток вітчизняних природних копалин;
- відсоток працездатного населення;
- відкритість торгівлі, що вимірюється як відношення імпорту плюс експорт до ВВП;
- частка сільського господарства у ВВП;
- індекс глобалізації;
- відсоток міського населення.

У своєму дослідженні Х. Мартінес-Васкес, В. Вуловіч, Й. Лю допустили ендегенність деяких детермінантів. Пропонуємо розглянути можливу наявність ендегенного середовища деяких визначених нами детермінантів (факторів як «попиту», так і «пропозиції»). Наприклад, що стосується розміру населення, проаналізовані для даної роботи дані свідчать про те, що країни з меншим населенням мають відносно мобільну податкову базу, і в результаті вони відносно менше покладаються на корпоративний та особистий прибутковий податок, ніж інші країни. Замість цього ці країни більше покладаються на податки на витрати, податок на товари і послуги та імпорتنі тарифи. Наші результати повністю підтверджують попередні висновки².

Значні результати для фіктивної змінної федеральної структури припускають, що країни з федеративним режимом більшою мірою покладаються на пряме оподаткування. Крім того, ступінь децентралізації видатків у середньому здається незначним при ухваленні рішення про структуру податків, але коли ми спостерігаємо окремо розвинені країни, то виявляємо, що децентралізація витрат є значимим показником для вирахування негативних показників для розвинених країн і позитивних – для розвинених країн. Але врахуйте, що економічний ефект в обох випадках досить невеликий.

Що стосується факторів, які представляють політичні уподобання, ми виявляємо, що в середньому більш широка демократія передбачає більш високе співвідношення прямих і непрямих податків; однак для підвибірок коефіцієнт для розвинених країн також є значним, але приймає несподіваний негативний знак. Ми не знаходимо свідчень того, що країни, які перебувають на перехідному етапі від соціалізму, як правило,

демонструють помітну залежність від прямих або непрямих податків. Коефіцієнти ВВП на душу населення не є статистично значущими, за винятком країн, що розвиваються, які приймають негативний знак.

Що стосується пропозиції, вплив глобалізації на співвідношення податків представляється статистично значущим і негативним, що узгоджується з поширеною гіпотезою про те, що з ростом глобалізації всі країни стають невеликими відкритими економіками, які змушені знижувати свою залежність від прямих податків порівняно з іншими країнами, по відношенню до непрямих податків. Крім того, відповідно до очікувань, податки на вітчизняні товари і послуги більш важливі у країнах, в яких більше людей проживає в міських районах.

Наші результати свідчать про дуже значний негативний і стійкий вплив урбанізації, нашого замінильника внутрішньої бази непрямого оподаткування, на поєднання прямих і непрямих податків. Нарешті, більш освічене населення може полегшити введення податків, таких як прибутковий податок з населення, які вимагають більшого вміння заповнювати складні податкові форми. Наші результати показують, що підвищення рівня освіти призводить до більшої залежності від прямих податків. Цей результат досить стійкий для альтернативних специфікацій.

Якщо брати за детермінант вплив на розвиток економіки держави, то прямі податки зазвичай асоціюються із стимулами і антистимулами зайняття підприємницькою діяльністю та для трудової діяльності в цілому, а непрямі – з величиною (розміром) цін. Звідси можемо дійти висновку, що вплив непрямих податків на ціни прямо пропорційно залежить від обсягу вироблених на території країни товарів та від того, яка ставка непрямих податків. Дослідження економістів свідчать про те, що введення непрямих податків або збільшення їх ставок може привести до підвищення загального рівня цін в країні, навіть при незмінності всіх основних економічних факторів. Тому, якщо орієнтуватися на зарубіжний досвід, непрямі податки слід вводити лише в період економічної стабільності.

Висновки. Податкова система більшості країн світу, в тому числі й України, будується на сполученні між прямими та непрямыми податками. Однак слід розуміти, що ефективна модель співвідношення прямих та непрямих податків є питанням відносним і залежить від великої кількості факторів або детермінантів. І універсальної моделі, яка однаково б підходила для будь-якої держави, не існує, адже те, що добре для невеликої територіально монархії – зовсім не підійде для великої республіки і навпаки. Тому для ефективного використання механізму оподаткування, податкова система повинна бути розроблена з орієнтуванням на особливості та специфіку кожної окремої держави.

¹ Kenny L.V, Winner S.L Tax systems in the world: an empirical study of the importance of tax bases, administrative costs, scale and political regime. *International tax and public finance*. 2006. № 13 (2). P. 181–215. P. 184.

² Martinez-Vazquez H., Vulovic W., Liu J. Directly against indirect taxation: trends, theory and economic significance in Emilio Albi and Jorge Martinez-Vazquez. Edward Elgar Publishing House, Cheltenham. 2011. 92 p. P. 32.

Резюме

Когут М.Г. Співвідношення прямих та непрямих податків: основні детермінанти.

У статті представлено дослідження основних показників, які характеризують ефективність співвідношення прямих та непрямих податків у податковій системі загалом. Здійснено спробу виділити основні показники «попиту» і «пропозиції» для застосування різних видів податку та проаналізовано допустимість застосування універсальної моделі співвідношення прямих та непрямих податків в системі оподаткування держави. Встановлено ключові фактори попиту та пропозиції як для прямих, так і для непрямих податків. Також здійснено спробу спростувати загальноприйнятую гіпотезу, що у зв'язку з глобалізаційними процесами країни зі слабкою економікою змушені використовувати більшою мірою саме прямі податки; запропонована теза, що співвідношення не може залежати виключно від рівня розвитку економіки.

Ключові слова: прямі податки, непрямі податки, податкова система, детермінанти ефективності оподаткування.

Резюме

Когут М.Г. Соотношение прямых и косвенных налогов: основные детерминанты.

В статье представлено исследование основных показателей, характеризующих эффективность соотношения прямых и косвенных налогов в налоговой системе в целом. Предпринята попытка выделить основные показатели «спроса» и «предложения» для применения различных видов налога и проанализированы допустимость применения универсальной модели соотношения прямых и косвенных налогов в системе налогообложения государства. Установлено ключевые факторы спроса и предложения как для прямых, так и косвенных налогов. Также осуществлена попытка опровергнуть общепринятую гипотезу, что в связи с глобализационными процессами, страны со слабой экономикой вынуждены использовать в большей степени именно прямые налоги; представлены разьяснения, что соотношение может зависеть исключительно от уровня развития экономики.

Ключевые слова: прямые налоги, косвенные налоги, налоговая система, детерминанты эффективности налогообложения.

Summary

Maryna Kohut. The ratio of direct and indirect taxes: the main determinants.

The article presents a study of the main indicators that characterize the effectiveness of the ratio of direct and indirect taxes in the tax system as a whole. An attempt is made to identify the main indicators of “demand” and “supply” for the application of different types of tax and analyzed the admissibility of a universal model of the ratio of direct and indirect taxes in the state tax system. The key factors of supply and demand for both direct and indirect taxes have been identified. An attempt was also made to refute the generally

accepted hypothesis that, due to globalization processes, countries with weaker economies are forced to use more direct taxes, and it is explained that the ratio cannot depend solely on the level of economic development.

The functioning of the state at the appropriate level in all areas depends on financial stability and budget. The study of budget revenue sources is always a topical issue, given that modern society is characterized by high dynamism in all areas and in order to meet the requirements of the time, countries need to bring into line with reality and all issues related to the financial sector. Taxes are a key element in filling the budget. However, the question of their effective application requires a clear understanding of the essence of direct and indirect taxes and the main elements of their relationship.

The determinants of the ratio of the tax structure can be divided into factors of "demand" and "supply". By demand factors we mean factors that increase the level of certain taxes or the general level of taxation due to benefits (privileges) or general budget constraints of the public sector, for example, if there is a need to increase the number of public goods and services (to which a special tax rate applies), it will be necessary to raise taxes on private income.

The tax system of most countries, including Ukraine, is based on the combination of direct and indirect taxes. However, it should be understood that an effective model of the ratio of direct and indirect taxes is a relative issue and depends on a large number of factors or determinants. And a universal model that would be equally suitable for any state does not exist, because what is good for a small territorial monarchy is not suitable for a large republic and vice versa. Therefore, for the effective use of the taxation mechanism, the tax system must be developed with a focus on the specifics and specifics of each state.

Key words: direct taxes, indirect taxes, tax system, determinants of tax efficiency.

DOI: 10.36695/2219-5521.4.2020.35

УДК 342.951.369.07 (477)

В.В. КРАВЕЦЬ

*Вікторія Вікторівна Кравець, ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ**

ORCID: 0000-0003-3673-4850

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРВИННИХ ІСТОРИЧНИХ ЕТАПІВ ЗАРОДЖЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СФЕРИ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. Генезис становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення сягає часів сивої давнини та пройшов досить складний і тернистий шлях. Саме тому назріла необхідність у ґрунтовному дослідженні представленої сфери. Безпосередньо історичний розвиток цієї сфери сформує сучасні бачення, судження щодо виявлених проблем її розвитку, здійснить прогнозування науково-практичних завдань та їх реалізацію на основі здобутого досвіду у результаті національних особливостей і передає здобутків української спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У правовій науці проблематику генезису розвитку сфери медичного обслуговування населення досліджували такі науковці, як М. Білинська, Н. Ветютнева, Н. Волк, З. Гладун, С. Убогов, Т. Коломоєць, О. Кузьменко, В. Колпаков, Г. Пилипенко, Я. Радиш, А. Радченко, М. Римар, О. Стрельченко, С. Стеценко, Л. Федорова та інші. Разом із тим ця сфера досліджена досить мало, їй приділено недостатньо уваги, адже сформовані лише фрагментарно історичні періоди розвитку сфери медичного обслуговування населення. Саме це підтверджує доцільність та своєчасність в обранні теми дослідження, яка є актуальною під час проведення сучасних реформ.

Формулювання мети статті. Метою цієї статті є ґрунтовне дослідження історичних етапів зародження, становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення, а саме: Первісного періоду та Києво-Руського періоду історичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження генезису становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення надасть можливість пізнати його глибинну сутність, значущість та безпосередньо передбачити найімовірніші тенденції розвитку майбутнього та прогнозованого медичного обслуговування населення. Розуміння сучасних проблем і прогнозування їх наукового і практичного вирішення повинні не тільки опиратися на здобутий досвід у сфері медичного обслуговування населення, а й враховувати національно-історичні особливості й попередню спадщину України¹.

На різних етапах суспільно-економічних формацій становлення та розвитку зазначеної сфери є історією тривалих і героїчних зусиль людства, які спрямовані на якісне медичне обслуговування населення через надання медичної допомоги з метою профілактики захворювань та їх лікування. Витоки становлення та розвитку сфери медичного обслуговування населення на теренах України бере свій початок практично від початку людства до сьогоднішнього^{2,3}. Разом із тим зазначимо, що саме з розвитком загальної вітчизняної історії розвивається і сфера медичного обслуговування населення.

© В.В. Кравець, 2020

* *Victoria Kravets, Adjunct of the National Academy of Internal Affairs*